

**PERCEPCIJA KVALITETA NASTAVE IZ PERSPEKTIVE
NASTAVNIKA**

**PERCEPTION OF QUALITY TEACHING FROM THE PERSPECTIVE
OF TEACHERS**

Nezir Halilović, docent
Rijaset IZ u BiH-Uprava za obrazovanje i nauku
& Islamski pedagoški fakultet u Zenici
Sarajevo & Zenica

Amna Ćatić, docent
Filozofski fakultet Univerziteta u Zenici
Zenica

Amira Kadrspahić, magistar
Srednja ekonomska škola u Sarajevu
Sarajevo

REZIME

Pitanje kvaliteta nastave jedno je od najvažnijih pitanja aktuelnog vremena. Nastava se održava diljem svijeta, ali njeni rezultati nisu svugdje isti. Budući da je pitanje kvaliteta nastave polifaktorske naravi, važno je utvrditi percepciju kvaliteta kod svakog od faktora. U ovom radu je ispitano razumijevanje kvaliteta nastave, njeno definiranje i percipiranje njenih obilježja kvaliteta od strane nastavnika, tj. kako nastavnici koji (ne)proizvode taj kvalitet, percipiraju i definiraju kvalitetnu nastavu, odnosno, koji njene elemente najviše ističu.

Rad nudi rezultate istraživanja kod više od 868 nastavnika iz BiH. Istraživanje je realizirano nakon 24 stručna seminara za nastavnike od školske 2013/2014. godine do danas.

Ključne riječi: kvalitet, nastava, indikatori kvaliteta u nastavi

SUMMARY

The question of the quality of teaching is one of the most important issues of the present time. Classes are held around the world, but its results are not the same everywhere. Since the issue of the quality of teaching multifactorial nature, it is important to determine the perception of quality in each of the factors. This paper examines the understanding of the quality of teaching, its definition and perception of its quality characteristics of the teacher, ie. how teachers who (do not) produce this quality, perceive and define quality teaching, ie, that its elements stand out the most. This paper provides the results of research with more than 868 teachers from Bosnia and Herzegovina. The research was conducted after 24 professional seminars for teachers from the school 2013/2014. year to date.

Keywords: quality, education, indicators of quality in teaching

1. UVOD

Nastava je jedan od frekventnih pojmova čija upotreba je široko zastupljena, počevši od svakodnevnog govora do visoko stručnih i naučnih djela koja se bave tom tematikom. Tako se u svakodnevnoj komunikaciji, čak i u sredstvima javnog prijevoza, mogu čuti razgovori o nastavi, nastavnicima, sa često korištenim sintagmama: „dobar čas“, „zanimljiv čas“, ali često i onim suprotnog značenja „dosadan profesor“, „gnjavaža od časa“ itd. Sve te sintagme su direktan proizvod (ne)kvalitetne nastave. Sa druge, na univerzitetima se brani veliki broj magistarskih i doktorskih radnji koje sagledavaju nastavu iz ovog ili onog ugla, i ponovo ta nastava nosi određeni nivo kvaliteta. Što se tiče samog razumijevanja nastave, kod nas se nastava, uglavnom, razumijeva kao određena datost. Kao što se podrazumijeva da redovno radi javni prijevoz, razne općinske službe, tako smo svi naviknuti da u jednom periodu života intenzivno pohađamo nastavu, a povremeno se čuju i komentari o kvaliteti iste. Kasnije nastavu pohađaju naša djeca, te nas ponovo vraćaju i podsjećaju na te procese. **Ono što je potrebno naglasiti jeste da je nastava produkt, proizvod**, tj. da je nastala kao rezultat svjesnog djelovanja nastavnika, tj. društveno verificiranog stručnjaka za izvođenje nastave. Naravno, po svim svojim karakteristikama nastava je mnogo bliža uslužnim aktivnostima, nego čistoj proizvodnji, međutim, kao u slučaju i proizvoda i usluga cilj je ukazati da svaki proizvod, odnosno usluga podrazumijeva i određenu dozu kvaliteta koju nosi sa sobom, a koja je direktni proizvod osobe zadužene za taj proizvod ili uslugu. Po našoj percepciji nastavnici kao inicijatori i realizatori nastavnog procesa u nastavu direktno unose određenu dozu kvaliteta. S obzirom da se radi o dominantno intelektualnom radu, ta doza kvaliteta je direktno vezana za motivaciju i intelektualni kapacitet svakog nastavnika, kao i za samo percepciju tih procesa. Neupitno je da su svi oni na kraju svakog časa nešto postigli, kao što je neupitno da to nisu uvijek vrhunski i očekivani rezultati. Upravo te činjenice daju za pravo da se preispita percepciju kvalitetne nastave kod ključnih osoba u realizaciji nastavnog procesa, tj. kod nastavnika kao fundamentalnih kreatora nastave od čije inicijativnosti, inovativnosti i u konačnici ukupne sposobnosti i ovisi kvalitet nastave. Koliko je važna uloga nastavnika govore i rezultati pedagoških istraživanja po kojima 60 % ukupnog utjecaja na konačno oblikovanje učenika ovisi direktno o nastavniku, dok preostalih se 40 % odnosi na sve ostale faktore i utjecaje [1].

U ovom radu predstavljeni su rezultati istraživanja o percepciji kvaliteta nastave iz perspektive samih nastavnika koji taj kvalitet određuju i u konačnici postižu.

2. POJMOVI NASTAVE, NASTAVNIKA I KVALITETA

Nastava je jedan od oblika društvenopriznatog, organiziranog, sistematiziranog i metodiziranog spoznavanja svijeta. Na pitanjima izučavanja nastave nastala je posebna naučna disciplina pedagogije – didaktika. Dosadašnje naslijeđe, kao rezultat teorijskih razmatranja i empirijskih istraživanja, o nastavi je izuzetno obimno. Tako obimno naslijeđe tokom historije zabilježilo je niz različitih pristupa i pogleda na nastavu, njenu definiciju, izvođenje, uloge nastavnika i učenika u tom procesu, raspored gradiva, metode, sredstva, pomagala, itd. Shodno tome mogu se naći i brojne definicije nastave. Tako neke od njih nastavu definišu kao: *temeljni dio školskog rada u kome se planski i organizirano provodi odgoj i obrazovanje učenika prema propisanom nastavnom planu i nastavnom programu*[2], odnosno kao **planski i organiziran odgojno-obrazovni proces**. Nastava je „naučno zasnovan i sistematski organiziran institucionalni odgojno-obrazovni rad namijenjen učenicima“ [3]. U nastavi se uobičajeno govori o tri ključna faktora nastave, tzv. didaktički trougao kojeg čine:

- **Učenik**, koji sistematskim proučavanjem nastavnih sadržaja, uz pomoć nastavnika ili samostalno, stječe znanja, razvija radne sposobnosti i usvaja odgojne vrijednosti;
- **Nastavni sadržaj**, tj. program odgoja i obrazovanja;

- **Nastavnik**, kvalificirani stručnjak koji poučavanjem pomaže učenicima u odgojno-obrazovnom procesu.

Glavni cilj nastave oduvijek je bio pomoći djeci u učenju. Međutim, savremeni tokovi su učinili da se ovaj trougao ponekad proširi na četverougao, pa se još uključuje i obrazovna (nastavna) tehnologija, kao četvrti faktor, ali sa razvojem obrazovnih softvera sve češće imamo slučaj da se nastavni proces svodi samo na dva faktora: učenika i obrazovnu tehnologiju (koja mu uz pomoć obrazovnog softvera nudi sadržaje tako kvalitetno metodičko-didaktički utemeljene, da potpuno ili djelimično potiskuje ulogu nastavnika). S obzirom da se svaki od ovih elemenata didaktičkog trokuta ili četverokuta može dalje diferencirati, danas se sve više govori o didaktičkom mnogokutu. No, bez obzira da li se radilo o trouglu, četverouglu ili mnogouglu, u suštini nastava se svodi na **bipolarnost**, tj. na jednoj strani je onaj koji (zbog naglog razvoja informacijskih tehnologija danas se slobodno smije reći i „ono što“) podučava (nastavnik, odnosno kompjuter sa instaliranim obrazovnim softverom ili konekcijom na Internet), a na drugoj onaj koji uči (dijete, učenik, student, čovjek). I podučavanje i učenje su specifične, odvojene, ali i zajedničke aktivnosti s određenim kompetencijama. Iako su jasno razgraničena, ipak čine jedinstvenu didaktičku aktivnost, s tim da nastavniku pripada koncepcija i inicijativa u toj aktivnosti. Zbog te bipolarnosti i činjenice da je učenje prvenstveno voljna aktivnost, u današnjim uvjetima uloga nastavnika se značajno mijenja i on mora dogovoriti na brojne velike izazove. „Savremena nastava traži od nastavnika da bude inteligentan organizator i mudar realizator nastavnih i vannastavnih aktivnosti, istraživač i programer rada učenika, poznavalac svojih učenika i njihov intelektualni vođa. Drugim riječima nastavnik našeg vremena i budućnosti sve je manje predavač i ispitivač, lovac na učeničke greške i egzekutor kazni, neprikosnoveni autoritet koji sve zna i sve može, a sve više istraživač, strateg nastave i učenja, programer nastavnog rada i učenja, pedagoški dijagnostičar, terapeut, organizator učeničkih aktivnosti, inicijator promjena u nastavi i odgajatelj mladih generacija. Ovako shvaćena i prihvaćena funkcija nastavnika predstavlja radikalne promjene u filozofiji obrazovanja, korjenite promjene njegovog pedagoškog i psihološkog obrazovanja, osavremenjavanje metodičke spremne, potpunije poznavanje i adekvatnu upotrebu savremene obrazovne tehnologije.“[4] Samo takav nastavnik može odgovoriti uvjetima savremene nastave i postići tražene ciljeve kod aktualnih generacija koje narastaju i samo takav nastavnik može proizvoditi kvalitetnu nastavu.

Drugi važan pojam je pojam kvaliteta. Malo je riječi koje su tako često u upotrebi sa toliko različitih tumačenja, kao što je riječ kvalitet. Riječ kvalitet izvorno potiče od latinskih riječi „*qualitas*“ (osobina, svojstvo, karakter) i „*qualis*“ (vrsta, rad, kakvoća). Pojam kvaliteta je multidimenzionalan i vrlo često subjektivan, pa čak i regionalan. Primjera radi, ono što je za vas kvalitetno za drugu osobu može biti sasvim nekvalitetno i beznačajno. Sa druge strane, „Amerikanci pod kvalitetom podrazumijevaju nešto što dobro funkcioniše, Nijemci preciznost, Francuzi eleganciju i luksuz, a Japanci izvrsnost“[5]. Ove razlike u pokušajima definiranja kvaliteta po M. Imayau mogu ići do te granice da svaki čovjek koji pokuša da definiše kvalitet proizvoda ima svoju definiciju [6]. Neke od najčešćih definicija kvaliteta su:

- Gutošić Halil i Reite Bjorn (2001.) kvalitet definišu kao mjerilo upotrebne vrijednosti određenog proizvoda ili usluge, odnosno mjerilo njegove sposobnosti da zadovolji zahtjeve odgovarajućih potrošača i korisnika.
- kvaliteta je sinonim za valjanost proizvoda i, na određeni način, identičan je upotrebnoj vrijednosti proizvoda.
- kvalitet je podobnost u upotrebi proizvoda koji, u određenim uvjetima, svojim karakteristikama kvaliteta zadovoljava objektivne potrebe i subjektivne želje i kupca i korisnika.
- kvalitet je ukupnost ili cjelokupnost svih osobina i karakteristika jednog proizvoda ili procesa da ispune zahtjeve.

- Dr. Jurgen Blasing sa Univerziteta u Ulmu za kvalitet kaže: „Kvalitet znači imati potpuno zadovoljne, oduševljene kupce. Kvalitet je perfekcija u svim domenima.“
- Kvalitet su „proizvodi i usluge koji su u skladu sa specifikacijama“[7].

Jedan od najvećih izazova u razumijevanju kvaliteta je prevazići uobičajeno razumijevanje kvaliteta kao „luksuza“, „elegancije“, utiska da je „nešto dobro“ i u pravilu „nešto skuplje u odnosu na nekvalitetne proizvode i usluge“, te razumjeti da je i kvalitet mjerljiva kategorija, tj. da se kvalitet može egzaktno utvrditi. Jedna od najprihvatljivijih definicija kvaliteta je da je „kvalitet količnik između kupčevog doživljaja nekog proizvoda ili usluga i njegovih očekivanja“[7]. Dakle, neminovno se radi o mjerljivim i egzaktnim kategorijama. Ovaj pristup je uveliko primijenila moderna industrija i sva proizvodnja je bazirana na brojnim mjerenjima. Isto su preuzele i brojne uslužne djelatnosti, te su i kod njih sve češća mjerenja. Jasno je da, po prirodi stvari, oni ne mogu mjeriti količinu škarta i sl., ali zato mogu mjeriti zadovoljstvo korisnika uslugom. Nažalost, čini se da je u tom pogledu obrazovanje ponovo na zadnjem mjestu. Iako se pitanju kvaliteta u obrazovanju deklarativno posvećuje ogromna pažnja diljem svijeta, na konkretnoj razini, jako je malo konkretnih aktivnosti koje ga osiguravaju. To su lijepo rezimirali Čafi i Šer (godina) kad kažu: “Svaki koledž ili univerzitet SAD-a je za kvalitet. Svaka ozvaničena samostudija dokumentuje kvalitet. Svaki ga skup uvjeta za upis promoviše. Svaki član fakulteta to ocjenjuje. Svaka ga komisija za napredovanje i postavljanje stalnih mjesta štiti. Svako je za kvalitet (...) A još se u prošloj deceniji začela inicijativa za višim kvalitetom na koledžima i univerzitetima (...) Spoljne agencije i javnost su izgubile povjerenje: Mi možda jesmo “za” kvalitet, ali, prema mnogobrojnim mišljenjima mi ne “proizvodimo” kvalitet”[8].

Dakle, pitanje kvaliteta škole i obrazovnog sistema diljem svijeta je vidljivo i roditelji i učenici najbolje znaju kakav je taj kvalitet. Upravo zato, ma koliko bilo bolno, ne može se zaobići činjenica da je gubitak povjerenja u školstvo, svugdje u svijetu pa i kod nas, sve veći i da se to razočarenje i gubitak povjerenja sve više povećava. Kornelius Pings, prorektor Univerziteta Južne Karoline, dao je o tome dramatičnu izjavu koja važi i za veliki broj osnovnih i srednjih škola diljem svijeta, rekavši da se u današnjoj situaciji univerziteti (obrazovne ustanove) u najboljem slučaju tretiraju sa ravnodušnošću, a u najgorem sa prijezirom i omalovažavanjem. Upravo iz tog razloga, nužno je utvrditi zašto se to dešava, tj. kako učenici, roditelji i nastavnici razumijevaju kvalitet, te vidjeti da li između njih postoje dodirne tačke. Zaista je veliko pitanje, koliko se općedruštveni zahtjevi za kvalitetom već uveliko odražavaju i na obrazovanje, odnosno, koliko je nezadovoljstvo učenika rezultat neispunjenih očekivanja. Međutim, osim očekivanja učenika, još važnije pitanje je da li sama društvena zajednica ima jasno definirana očekivanja od obrazovanja, te ako ima, na koji način utvrđuje da li su i koliko ista zadovoljena!!! I ponovo nije kraj priče, nastavnici kao kreatori nastavnog procesa također imaju određenu dozu očekivanja od nastave, a u konačnici i od svojih učenika. Ta očekivanja se kreću od najnižeg nivoa da učenici budu mirni tokom časa, do očekivanja da učenici postignu vrhunske rezultate na međunarodnim takmičenjima iz određenih predmeta. Problem neusklađenosti obrazovnih sadržaja koji se nude u školama/fakultetima, očekivanja roditelja, učenika, pa i nastavnika od nastavnog procesa, te u konačnici, neusklađenost u ishodima učenja koje učenici/studenti nose sa sobom i očekivanja i tržišta, definitivno je postao globalni problem. Što duže odbijamo da se osvrnemo na ovaj jaz, kao budžetski deficit, to će sve više biti kočnica našoj ekonomiji i globalnoj konkurentnosti. U ovom radu su predstavljeni rezultati dijela tog problema, tj. kako nastavnici, kao društveno verificirani stručnjaci za realizaciju nastave i profesionalci plaćeni za taj posao razumijevaju kvalitetnu nastavu, tj. šta najviše očekuju od svojih učenika koje podučavaju.

3. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

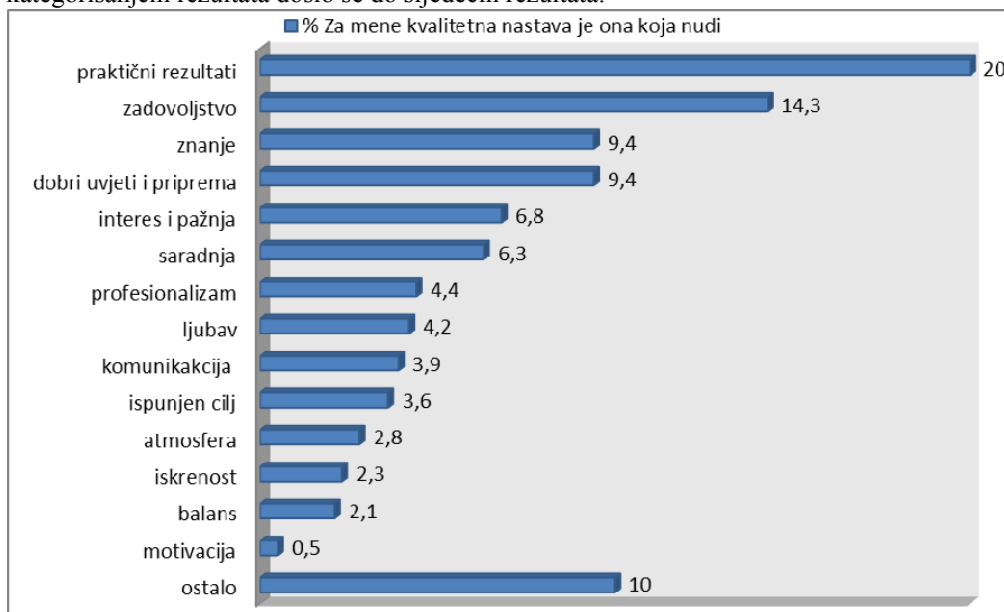
Istraživanje o percepciji kvaliteta nastave iz perspektive nastavnika osmišljeno je kao empirijsko istraživanje i realizirano je nakon stručnih seminara za nastavnike nakon 24 seminara održana diljem BiH u seminarima je učestvovalo više od 1000 nastavnika osnovnih i srednjih škola. Nakon seminara nastavnici su dobili evaluacijske listove o kvalitetu seminara, kao i uže-stručnoj tematici obrađivanoj na seminaru. Evaluacijski listovi su bili jednoobrazni za sve, a jedno od pitanja je bilo i pitanje otvorenog tipa:

„Za mene kvalitetna nastava je: _____“.

Tako je nastavnicima ostavljena sloboda izražavanja što je donijelo bogate rezultate u pogledu percepcije kvaliteta nastave iz perspektive nastavnika.

4. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Nakon kvalitativne analize svakog evidentiranog komentara, pristupilo se njihovoj kategorizaciji. Na ovo pitanje odgovorilo je 868 nastavnika. Analizom, sumiranjem i kategorisanjem rezultata došlo se do sljedećih rezultata:

Slika 1. Najčešća očekivanja kvalitetne nastave kod nastavnika

Kao što grafikon očigledno pokazuje postoji velika diferencijacija između razumijevanja kvalitetne nastave od strane nastavnika. Vidimo da je u otvorenom upitniku najveći procenat nastavnika kvalitetnu nastavu vezao za praktične rezultate (20 %), zatim za zadovoljstvo (14,3 %), pa znanje (9,4 %), dobre uvjete rada i pripremu (9,4 %), a zatim slijede slabije zastupljene kategorije, dok 10 % komentara se nije moglo grupisati u najčešće kategorije.

Osim grafičkog prikaza rezultata nudimo na uvid i neke od najkarakterističnijih komentara o svakoj od navedenih kategorija.

Tabela 1. Primjer nekih od komentara nastavnika za svaku od kategorija

Kategorija	Komentar: Za mene kvalitetna nastava je
Praktični rezultati	<i>kada dijete koje izađe iz škole u životu svoje znanje može primijeniti i od svog rada može živjeti pošteno.</i>
Zadovoljstvo	<i>kada sa časa ja i učenici izađemo zadovoljni što smo naučili, otkrili nešto novo, ili kada čujem od učenika da im je čas bio prekratak.</i>

Znanje	<i>kada djeca poslije časa znaju, razumiju i naučili su temu, odnosno nastavnu jedinicu o kojoj smo govorili.</i>
Dobri uvjeti i priprema	<i>nastava u kojoj se predavač dobro pripremio za temu, kao i sebe za nastavu, te evaluacija urađena u toku nastave.</i>
Interes i pažnja	<i>kada uspijete učenika zainteresirati i pobuditi mu pažnju.</i>
Saradnja	<i>nastava u kojoj aktivno učestvuju svi sudionici nastave.</i>
Profesionalizam	<i>nastava koja se realizira šo svim pedagoškim, psihološkim, odgojnim i ostalim pravilima i standardima kvalitete.</i>
Ljubav	<i>nastava koja se izvodi uz puno ljubavi, kod djece razviti ljubav prema meni kao predavaču, kako bi sa ljubavlju učili.</i>
Komunikacija	<i>dobar pristup i komunikacija sa djecom, otvorenost, fleksibilnost.</i>
Ispunjen cilj	<i>nastava sa jasno definiranim zadacima i ciljevima.</i>
Atmosfera	<i>opuštena atmosfera, dobra interakcija, osmijeh na licu đaka i obostrani respekt.</i>
Iskrenost	<i>nastava koja se odvija s iskrenim motivima, puna fleksibilnosti.</i>
Balans	<i>harmonija između učitelja, učenika i sadržaja.</i>
Motivacija	<i>nastava u kojoj sam motivisao učenike da budu bolji ljudi.</i>
Ostalo	<i>svaka nastava je kvalitetna, samo ako je nema je nekvalitetna; držanje do radnog vremena i pokušaj da se gradivo prenese na učenike; na koja zadovoljava norme kvalitativnog, kvantitativnog, etičkog, duhovnog i savremenog napredovanja; trud, zalaganje;red, rad i mir u razredu...</i>

5. ZAKLJUČAK

U ovom radu aktualizirali smo pitanje razumijevanja kvaliteta nastave iz perspektive nastavnika. Nakon teorijskih razmatranja i definicija osnovnih pojmova izložili smo rezultate zapažanja nastavnika kao kreatora nastave, njihove sudove i definicije kvaliteta iste. Rezultati su pokazali postojanje velike disperzije u razumijevanjima kvalitetne nastave iz perspektive nastavnika, što jasno govori da nastavnici u svakodnevnom nastavnom radu imaju postavljene potpuno različite ciljeve i očekivanja što se neizbježno reflektuje i na rezultate koje postižu. Tako je za očekivati da nastavnik koji očekuje praktičnu primjenu znanja u životu insisitira na tome, shodno tome i ocjenjuje itd., sa druge strane nastavnik koji očekuje ugodnu atmosferu će na prvom mjestu voditi računa o ukupnom ugođaju u razredu, tj. ugodnoj nastavnoj klimi itd. Prisustvo samostalnih aktivnosti u procesu učenja podrazumijeva veći značaj kontrole koju vrši sam učenik, odnosno samoregulaciju u učenju. Karakteristike koje pogoduju samoregulaciji podrazumijevaju doživljaj efikasnosti, inicijativu, inventivnost, upornost, organizaciju vremena, metakognitivnu svjesnost i efikasno korištenje strategija, a sve to inicira nastavnik. Naravno, ovi rezultati nameću potrebu i dodatnih istraživanja i praćenja ove problematike, i to interdisciplinarno, u čemu su ovi podaci dobra polazna tačka.

6. LITERATURA

- [1] Abdurrahman ibn Ibrahim el-Fevzan: *Ida'at li-muallimi-l-lugati-l-arebijjeti li gajri-n-natikine biha*. Arabic For All. ISBN 978-603-01-6454-7. Kingdom of Saudi Arabia. Riyadh. 2015. pp.13.
- [2] Ćatić, R.. *Osnovi didaktike*. Zenica. 2003. pp. 108.
- [3] Pedagoška enciklopedija I i II u redakciji Nikole Potkornjaka i Pere Šimleše (1989)
- [4] Mandić, P. I Madić, D.: *Obrazovna informaciona tehnologija – inovacije za 21 vek*. Beograd. 1997. pp. 41.
- [5] Gutošić, H. I Gutošić M. *ISO standardi za sisteme poslovnog upravljanja*. Agencija „QMSI“ Sarajevo. Sarajevo. 2012. pp. 21
- [6] M. Imay, Kaizen, Mono i Manjana. Beograd, 2008, pp. 35.
- [7] Gutošić, Halil; Reite Bjorn,: *Upravljanje kvalitetom prema ISO 9000 seriji i okolinsko upravljanje prema ISO 14000 seriji*. Sarajevo, Jež. 2001.
- [8] _____: *Totalni kvalitet u visokom obrazovanju*, Beograd, 1998. pp. 5-12.